Prebacivanje kodova kod bilingvalne djece

Živković, Gabriela

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:712223

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Gabriela Živković

PREBACIVANJE KODOVA KOD BILINGVALNE DJECE

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Gabriela Živković

PREBACIVANJE KODOVA KOD BILINGVALNE DJECE

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Ines Carović

Zagreb, rujan 2020.

PODACI O AUTORU:

Ime i prezime: Gabriela Živković

Datum i mjesto rođenja: 28. rujna 1994., Šibenik

Studijske grupe i godina upisa: diplomski studij Fonetike, smjer Rehabilitacija slušanja i govora/ diplomski studij Talijanistike, Jezikoslovno-kulturološki smjer; 2017.

Lokalni matični broj studenta: 425118

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Prebacivanje kodova kod bilingvalne djece

Naslov rada na engleskome jeziku: Code-switching in bilingual children

Broj stranica: 47

Broj priloga: 0

Datum predaje rada: 3. srpnja 2020.

Sastav povjerenstva koje je rad ocijenilo i pred kojim je rad obranjen:

1. dr. sc. Ana Vidović Zorić

2. dr. sc. Iva Bašić

3. doc. dr. sc. Ines Carović

Datum obrane rada: 25. rujna 2020.

Broj ECTS bodova: 15 ECTS

Ocjena: 5

Popis članova povjerenstva:

1.----------

2.----------

3.----------

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Prebacivanje kodova kod bilingvalne djece

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Gabriela Živković

_____

(potpis)

Zagreb, _____

Sadržaj

1. Uvod 1
2. Bilingvizam 2
   2.1. Problemi definiranja pojma 2
   2.2. Bilingvizam kod djece 3
   2.3. Usvajanje drugog jezika 5
3. Karakteristike govora bilingvalnih osoba 7
4. Prebacivanje kodova (Code-switching) 11
   4.1. Definicija 11
   4.2. Tehnologija u istraživanju prebacivanja kodova 12
   4.3. Model kontrole inhibicije govora 14
   4.4. Fonetska istraživanja prebacivanja kodova 16
      4.4.1. Važnost istraživanja 24
5. Podučavanje bilingvalne djece 26
   5.1. Razlike između hrvatskoga i talijanskoga vokalskog sustava 27
   5.2. Prijedlog rada 28
6. Zaključak 42

Literatura 43

Sažetak 45

Summary 46

Životopis 47

Zahvala

Zahvaljujem se svojoj mentorici, doc. dr. sc. Ines Carović, na korisnim savjetima, pozitivnom stavu i podršci tijekom izrade ovoga rada.

Veliko hvala mojoj obitelji i Josipu koji su cijelo ovo putovanje učinili lakšim i radosnijim.

Hvala i mojim Šibenčankama u Zagrebu koje uljepšavaju svaki moj dan.

1. Uvod

U radu je predstavljen koncept bilingvizma te istraživanja koja su pobliže objasnila njegove karakteristike i probleme. U prvom dijelu objašnjen je pojam bilingvizma te problemi koji se javljaju prilikom određenja pojma. Prikazane su karakteristike bilingvizma kod djece kroz ključna istraživanja ovog fenomena te proces usvajanja drugog jezika kao prijelazni period prema bilingvizmu.

Drugi dio prikazuje istraživanja koja su doprinijela boljem razumijevanju karakteristika jezika i govora bilingvalnih osoba te utjecaja bilingvizma na njihov kognitivni razvoj.

U trećem dijelu objašnjen je pojam prebacivanja kodova te njegove fonetske karakteristike. Prikazana su starija i novija istraživanja fenomena te su uspoređeni dobiveni rezultati.

U metodičkom dijelu predstavljen je rad u hrvatsko-talijanskom dvojezičnom razredu kroz sat hrvatskog jezika. Na početku je objašnjen pojam prebacivanja kodova i osviještena njegova prisutnost i važnost, a zatim je prikazan plan školskog sata hrvatskog jezika kroz koji se nastoji usvojiti pravilan izgovor hrvatskih vokala kroz gradivo naglasaka hrvatskog jezika.

2. Bilingvizam

2.1 *Problemi definiranja pojma*

Dugi niz godina lingvisti su postavljali različite definicije bilingvizma od kojih se svaka razlikuje ovisno o gledištu. Općenito se bilingvizam (prema lat. *bilinguis*: dvojezičnost) definira kao usporedna upotreba dvaju jezika u pojedinaca ili u zajednici. Pod pojmom bilingvizam, nadalje, podrazumijevamo sposobnost služenja dvama jezicima jedne osobe ili cijele zajednice bez vidljive sklonosti prema jednom od jezika (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje). Definicija autorice Glovacki-Bernardi (2007) bilingvizam opisuje kao sposobnost naizmjeničnog korištenja ne samo dvaju jezika već i više njih. Međutim kada bismo taj pojam pokušali preciznije definirati naišli bismo na nekoliko problema. Autori Baker i Prys Jones (1998) postavljaju nekoliko pitanja kojima navode na razmišljanje o postojećim preprekama prema točnom i univerzalnom definiranju pojma nastojeći istovremeno osvijestiti kompleksnost pojave, ali i bolje razumijevanje iste. Prvo pitanje odnosi se na razinu znanja dvaju jezika, dakle trebaju li dvojezični govornici poznavati podjednako dobro oba jezika kao i izvorni govornici svakog od tih jezika. Bloomfield bilingvizam definira kao poznavanje dvaju jezika na razini izvornog govornika (Hamers, 1995, prema Sočanac, 2004:21), dok Haugen osobe smatra dvojezičnima ako su u stanju proizvesti smislene iskaze na drugom jeziku (Oksaar, 1972, prema Sočanac, 2004: 21). Time zapravo dobivamo dva potpuno različita pola dok se sve ostale definicije bilingvizma odnose se na stupnjeve poznavanja jezika kod bilingvalnih osoba između te dvije krajnosti. Jelaska (2005) dijeli bilingvizam na uravnoteženi i neuravnoteženi s obzirom na jezičnu sposobnost. Prema toj podjeli uravnoteženi bilingval poznaje svoja dva jezika jednako dobro kao i jednojezični govornici. Budući da to nije česta pojava među bilingvalnim govornicima, neuravnoteženi bilingvizam smatra se učestalijim. Što se tiče korištenja obaju jezika, razmatra se mogu li se bilingvalnim osobama smatrati oni koji poznaju strani jezik, ali ga ne koriste u tolikoj mjeri kao i materinski. S obzirom na korištenje različitih jezika nastala je podjela na tri vrste bilingvizma: pasivni, aktivni i apsolutni (Arnberg, 1987, prema Vilke, 1991). Jelaska (2005) objašnjava kako je u novije vrijeme uz navedenu podjelu uvedena i funkcionalna dvojezičnost koja podrazumijeva korištenje dvaju jezika u nekim ulogama. Nadalje postavlja se pitanje možemo li isto tako osobu koja razumije strani jezik, ali ga ne govori ili govori strani jezik, ali se na njemu ne zna pismeno izražavati smatrati bilingvalnom. Autori ulaze još dublje u istraživanje problema definiranja

bilingvizma pa u skupinu dvojezičnih govornika potencijalno svrstavaju osobe koje ne razumiju niti govore neki strani jezik, ali ga znaju čitati i pisati. Prema Fishmanu (1966, prema Vilke, 1991) postoje dva tipa bilingvalnih govornika. To su složeni bilingvali, tj. oni koji misle samo na jednom od dva jezika te bilingvali koji jezike drže odvojenima. Bilingvalom se dakle postaje kada se uz materinski svlada još jedan jezik, no pitanje je može li proces teći obrnuto. Može li bilingvalna osoba postati monolingvalna nakon što iz nekog razloga izgubi znanje drugog jezika? Time bismo tu pojavu mogli definirati kao stanje koje može biti promjenjivo, a isto tako i mjerljivo ako uzmemo u obzir prethodno postavljena pitanja. Jedna osoba može biti manje ili više dvojezična od druge osobe što bi značilo da se sama pojava može istraživati i na individualnom planu. Sve su to moguće odrednice pojma bilingvizam zbog kojih su razne definicije istog više puta mijenjane ili nadopunjavane. Od mnogih definicija koje pokušavaju odrediti pojam bilingvizam, Mildner (2003) izdvaja onu Grosjeana koja obuhvaća većinu pitanja koja se postavljaju prilikom određivanja pojma. Prema njegovoj definiciji pojam bilingvizam pretpostavlja uporabu različitih jezika ili dijalekata u različitim domenama ili situacijama za različite svrhe i s različitim sugovornicima (Grosjean, 1997, prema Mildner, 2003:194).

2.2 *Bilingvizam kod djece*

Većina bilingvalnih govornika to postaje od svojih prvih godina života ako su od početka usvajanja govora okružena različitim jezicima i istovremeno ih aktivno uče i koriste ili su pak drugi jezik naučili u ranom djetinjstvu kada su prvi već svladali. Prema Vilke (1991) postoje sukcesivni i simultani bilingvizam koje razlikujemo prema redoslijedu usvajanja dvaju jezika. Pod simultanim bilingvizmom misli se na izloženost dvama jezicima od samog rođenja dok se pod sukcesivnim bilingvizmom podrazumijeva uvođenje drugog jezika u dobi od tri godine nadalje. Mildner (2003) pak spominje podjelu na složeni, koordinirani i subordinirani bilingvizam. Složeni bilingvali usvojili su oba jezika istodobno prije šeste godine, kooordinirani bilingvali su učili drugi jezik prije puberteta, a subordinirani bilingvali usvojili su prvi jezik kao materinski, a drugi kasnije uz pomoć prvoga. S razlogom se može pojaviti sumnja na otežano ovladavanje različitim aspektima jednog ili obaju jezika kod djece kojima se istovremeno predstavljaju dva sustava što je dvostruko više informacija nego u slučaju monolingvalne djece. Istraživanja koja se bave ovim pitanjem dovode do različitih zaključaka i razmišljanja. Vilke spominje nekoliko istraživanja o utjecaju bilingvizma na razne aspekte ljudske inteligencije.

Zaključuje da se nekada smatralo da je bilingvizam štetan za inteligenciju cijele etničke grupe jer je čovjek po prirodi monolingvalan (Weisgerber, 1966, prema Vilke, 1991:139), međutim takva tvrdnja nije se mogla uzeti u obzir jer nije rezultat istraživanja već osobni stav. S druge strane Haugen (1953, prema Vilke, 1991:139) pregledom dotadašnjih analiza bilingvizma u Americi dolazi do zaključka da on ne utječe loše na neverbalnu inteligenciju dok verbalna inteligencija kod bilingvala zaostaje svega dvije godine za verbalnom inteligencijom monolingvala. Istraživanje koje ide u prilog bilingvizmu je ono Peala i Lamberta (1962, prema Vilke, 1991:139). Oni su istraživali desetogodišnjake iz šest različitih škola u Montrealu izjednačene po socioekonomskom statusu, dobi i spolu. Uspoređujući bilingvalnu i monolingvalnu djecu došli su do potpuno drugačijih rezultata od onih u prethodno spomenutom istraživanju. Naime, bilingvalna su djeca imala bolje rezultate na testovima neverbalne i verbalne inteligencije te su općenito bila uspješnija u školi. Znanstvenici tvrde da bilingvalna djeca imaju mentalnu fleksibilnost zahvaljujući dvama jezičnim sustavima koje koriste, ali isto tako naglašavaju da se iz rezultata ne može zaključiti je li bilingvizam uzrok poboljšanja inteligencije kod djece ili je ona urođena. Istraživanje koje je postalo polazna točka velikog broja istraživanja usvajanja prvog i drugog jezika je ono Wernera Leopolda (1939-1949, prema Vilke, 1991:141), profesora njemačkog jezika na američkom sveučilištu. Njegova kći Hildegard usvajala je njemački i engleski jezik od rođenja te se može smatrati simultanim bilingvalom. Prateći njezin jezični razvoj, Leopold je zabilježio nekoliko faza karakterističnih za bilingvalnu djecu:

1. početna faza u kojoj se jezici miješaju
2. postupno odvajanje dvaju jezika
3. utjecaj jednog jezičnog sustava na drugi
4. dominantnost jednog jezika
5. nagla promjena u ravnoteži prilikom promjene uvjeta

Hildegardin razvoj svakog od jezika pojedinačno bio je dosta sličan jezičnom razvoju monoligvalne djece, dakle bez obzira što je usvajala dva jezika, razvoj svakog od njih prošao je faze koje prolaze monolingvalna djeca čiji su isti ti jezici jedini kojima trebaju ovladati. Stoga se ne može sa sigurnošću tvrditi da bilingvalna djeca zaostaju u jezičnom razvoju zbog opsega vještina koje moraju usvojiti. Kao objašnjenje ove tvrdnje Vilke (1991) tvrdi da bilingvalne osobe tijekom života ne koriste podjednako dva jezika već da dolazi do njihove funkcionalne raspodjele. Nadalje objašnjava da jezici kao sustavi imaju dosta toga zajedničkog stoga djeca

njihovim usvajanjem prije svega usvajaju jezik kao takav, a razlike među njima svrstavaju u tzv. podsustave. Međutim problem nastaje u razlikovanju dvaju sustava jezika simultanih bilingvala i to je ono što otežava njihov jezični razvoj u usporedbi s jezičnim razvojem monolingvalne djece.

2.3 *Usvajanje drugog jezika*

Proces usvajanja drugog jezika podrazumijeva usvajanje bilo kojeg jezika koji nije materinski i koji nije nužno drugi već bilo koji po redu nakon usvojenog materinskog jezika. U tom slučaju radi se o sukcesivnom bilingvizmu. Problemi kod ove vrste bilingvizma drugačiji su od već spomenutih problema koji se javljaju kod simultanog bilingvizma. Budući da je dijete počelo usvajati drugi jezik nakon usvajanja sustava materinskog jezika, pitanje nije razlikovanje tih dvaju sustava već njihov budući međusobni utjecaj. Za vrijeme usvajanja drugog jezika dolazi do pojave tzv. međujezika (engl. *interlanguage*)[1] čiji je naziv uveo američki lingvist Larry Selinker (1994, prema Ellis, 1997:33). Istraživanjem usvajanja drugog jezika uzimaju se u obzir karakteristike prvog (J1) tj. materinskog i drugog (J2) jezika tj. jezika koji se nastoji usvojiti. Međujezik je prema tome jedinstven jezični sustav koji osoba stvara prilikom usvajanja drugog jezika i koji sadrži karakteristike sustava J1, ali se istovremeno razlikuje od njega kao i od sustava J2 (Ellis, 1997:33).

Prema Ellisu međujezik objašnjava nekoliko pretpostavki o usvajanju drugog jezika. On je rezultat stvaranja sustava pravila na kojima se temelji proizvodnja i razumijevanje J2. Osoba koja stvara ta pravila posjeduje mentalni rječnik ili međujezik koji je podložan promjenama kako izvana tako i iznutra. To bi značilo da se rječnik može mijenjati uvođenjem novih riječi (vanjski utjecaj), ali i kao posljedica pogrešaka koje osoba čini (unutarnji utjecaj). Mentalni rječnik se također mijenja kontinuiranim uvođenjem novih gramatičkih pravila, brisanjem određenih starih pravila i restrukturiranjem cijelog sustava. Tako npr. ako je govornik na početku koristio glagol oblačiti, uvođenjem određenih pravila naposljetku je u stanju razlikovati taj glagol u različitim funkcijama (obući ili obukao sam se). Za vrijeme cijelog procesa osobe nastoje primjenjivati strategije učenja koje im najviše odgovaraju. Tako npr. neke osobe zanemaruju gramatička pravila i koncentriraju se na usvajanje vokabulara da bi se mogle sporazumijevati na stranom jeziku ili obratno. Ono što je karakteristično za J2 jest tzv.

[1] Prev. autor rada

fosilizacija rječnika (Ellis, 1997). Ona se događa kada osoba u jednom trenutku prestane usvajati drugi jezik, tj. prestane širiti svoj mentalni rječnik, a moguće ju je percipirati zbog prisutnosti mnogih pogrešaka prilikom korištenja jezika. Paradis tvrdi da bilingvali svoja dva jezika pohranjuju u odvojenim sustavima pamćenja. Prvi jezik pohranjuje se u nedeklarativnom pamćenju, pomoću implicitnih strategija dok drugi jezik uključuje postupke mentalnog prevođenja, eksplicitno učenje gramatike i pohranjuje se u eksplicitnom pamćenju. Prema tome usvajanje koje se povezuje sa J1 odvija se prirodnim putem dok se učenje, povezano sa J2, ostvaruje u institucionalnom okruženju (Paradis, 1994, prema Mildner, 2003:196).

3. Karakteristike govora bilingvalnih osoba

Bilingvalni govornici kao osobe kod kojih se susreću dva ili više jezičnih sustava predmet su lingvističkih istraživanja već dugi niz desetljeća. Ono što je polazna točka u ovim istraživanjima jest određivanje u kojoj mjeri bilingvalni govornici mogu svoje jezične sustave držati odvojenima. Sigurno je da postoji određen stupanj miješanja jezika pa je potrebno razlučiti koji su to sve dodiri, koje su njihove karakteristike te u kojoj mjeri se oni događaju. Jelaska (2005) objašnjava kako prema kognitivnom ustroju još uvijek nije sigurno kakav je točno odnos među jezicima, međutim prihvaćena je podjela na nezavisni i složeni bilingvizam. Kod nezavisnog bilingvizma postoje dva odvojena jezična sustava, dok se kod složenog bilingvizma ta dva sustava miješaju. Prema U. Weinreichu (1957, prema Filipović,1967:44) zahvaljujući poznavanju više jezika u govoru tih osoba događa se devijacija od norme. Fenomen koji označava kontakt dvaju jezičnih sustava kod bilingvalnih govornika naziva se *lingvistička interferencija* (Filipović, 1967). Ona ima nekoliko oblika, a to su:

1. strani naglasak
2. jezično miješanje
3. neidiomatsko izražavanje
4. posuđenice
5. kalkovi
6. semantičko posuđivanje itd.

Filipović (1967) navodi da je kod bilingvalnih osoba također česta pojava *lingvistička identifikacija* tj. izjednačavanje elemenata jednog jezika s elementima drugog. Ova se pojava naravno može događati na različitim jezičnim razinama, ali s obzirom na relevantnost za temu rada navest ću primjer promjena na fonemskoj razini. Kada osoba po prvi put čuje nepoznat jezik ono što razabire su sljedovi glasova koje ne može rastaviti na fonematske jedinice. Sljedeći korak je postepeno identificiranje tih jedinica s onima koje odgovaraju jedinicama iz jezika te osobe, dakle „alofoni što ih on čuje u drugom jeziku odgovaraju alofonima njegova jezika i on ih organizira u fonemički uzorak svoga jezika“ (Filipović, 1967). Prema tome za preciznu fonološku analizu potrebno je uzeti u obzir kvalitetu fonema i alofona te njihove dopuštene sekvence u oba jezika. Međutim postoji i treći fenomen o kojem će biti riječi u

sljedećem dijelu i koji predstavlja sposobnost odvajanja dvaju jezika i samim time izbjegavanje pojave lingvističke interferencije isključivo povremenim prelaženjem iz jednog jezičnog sustava u drugi.

Bilingvalna djeca koja jako dobro razlikuju sustav glasova svoja dva jezika uspješno ih drže odvojenima. Međutim prema (Piccinini, 2016) oni se ipak razlikuju od monolingvalnih vršnjaka u proizvodnji govora. Razlike su zabilježene prilikom istraživanja usvajanja okluziva kod djece koja su simultano usvajala engleski i arapski jezik. Bilingvalna djeca iz te skupine imala su poteškoća u usvajanju prevokalskih kategorija arapskog glasovnog sustava, međutim monologvalni govornici arapskog pokazivali su slične poteškoće (Khattab, 2002, prema Piccinini, 2016:11). Nadalje istraživanje koje je uključivalo tri skupine djece: monolingvalne govornike korejskog, monoligvalne govornike engleskog te bilingvalne govornike korejsko-engleskog jezika u dobi od pet i deset godina. Petogodišnji simultani bilingvali nisu pokazivali nikakve razlike u izgovaranju korejskih okluziva usporedno s monolingvalima. Međutim desetogodišnji bilingvali imali su dosta duže trajanje VUG[2] prilikom izgovora zvučnih i aspiriranih okluziva. Što se tiče engleskog jezika petogodišnjaci su imali duži VUG za obje kategorije dok su desetogodišnjaci imali duži VUG samo za vrijeme izgovora bezvučnih okluziva (Lee i Iverson, 2012, prema Piccinini, 2016:11). Bilingvalna djeca iz jezične skupine španjolski-njemački pokazali su tri obrasca usvajanja VUG-a (Kehoe, Lleó i Rakow, 2004, prema Piccinini, 2016:71):

1. kašnjenje u fonetskoj realizaciji zvučnosti,
2. transfer zvučnih karakteristika,
3. nikakav utjecaj među jezicima na fonetsku realizaciju zvučnosti.

Kašnjenja se događaju iz razloga što bilingvalnoj djeci treba više vremena za usvajanje zvučne razlike u usporedbi s monolingvalnim vršnjacima, u ovom slučaju to je evidentno kao izgovaranje većine okluziva s kraćim VUG karakterističnim za njemački jezik. Transfer se pak događa kada se glasovi iz jednog jezika koriste prilikom korištenja drugog jezika.

Flege i Eefting (1987, prema Piccinini, 2016:12) ustanovili su da u nekim slučajevima djeca čiji je prvi jezik španjolski, a engleskom su bili izloženi prvi put oko šeste godine života, okluzive /p/, /t/ i /k/ izgovaraju s kraćim VUG nego monolingvalna djeca što je suprotno od

[2] Vrijeme uključivanja glasnica

očekivanog s obzirom na utjecaj engleskog jezika koji karakterizira duži VUG. To potencijalno dokazuje da djeca ulažu nešto više truda nego što je potrebno kako bi ta dva jezika razdvojila. Istraživanje ostalih konsonanata nešto su rjeđa međutim Barlow, Branson i Nip (2012, prema Piccinini, 2016:13) testirali su bilingvalnu djecu čiji je J1 španjolski dok su engleskom jeziku bili izloženi u dobi od šest godina pri izgovaranju engleskog i španjolskog glasa /l/. Djeca su izgovarala /l/ tipičan za španjolski jezik prilikom izgovora na oba jezika iako su i dalje održavali razliku među njima.

Što se tiče vokala Simonet (2014, prema Piccinini, 2016:13) je istraživao govor katalonsko-španjolskih bilingvala prilikom izgovora katalonskih vokala /o/ i /ɔ/ u katalonskim i španjolskim riječima te samo u katalonskim. Oba su vokala izgovarana bliže španjolskom /o/ u prvom slučaju dok pri izgovoru isključivo katalonskih riječi to nije bio slučaj.

Kod percepcije govora bilingvalna djeca također pokazuju određena odstupanja. Prilikom slušanja kontinuuma dvaju glasova njihova percepcija granice među glasovima razlikuje se od one kod monolingvala. Npr. španjolsko-englesko bilingvalno dijete više će signala percipirati kao /p/ nego monoligvalni govornik engleskoga te će isto tako više signala percipirati kao /b/ nego monoligvalni govornik španjolskoga jezika (Flege i Eefting, 1987, prema Piccinini, 2016:13). Također je dokazano da bilingvali mijenjaju granicu među glasovima ovisno o tome misle li da je podražaj na engleskom ili na španjolskom jeziku, međutim to može ovisiti o vještini balansiranja jezika kod bilingvala (Elman, Diehl, i Buchwald, 1977, prema Piccinini, 2016:14). Istraživanja su se provodila i na osnovi dominantnosti jezika. Cutler, Mehler, Norris i Segui (1992, prema Piccinini, 2016:14) testirali su segmentaciju govora kod francusko-engleskih bilingvala. Bilingvali kojima je francuski dominantan jezik segmentirali su govor na nedominantnom jeziku po svojstvima engleskog jezika kao i oni kojima je dominantan jezik bio engleski, a segmentirani govor na francuskom jeziku.

U istraživanju Rogers, Lister, Febo, Besing i Abrams (2006, prema Piccinini, 2016:15) španjolsko-engleska bilingvalna djeca koja su engleski jezik usvojila prije šeste godine života slušala su jednosložne riječi u buci s reverberacijom. Zadatak je bio ponoviti riječ koju su čuli ili koju misle da su čuli. U zadatcima s govorom popraćenim bukom bilingvalna djeca pokazala su više teškoća nego njihovi monoligvalni vršnjaci.

Što se tiče istraživanja hrvatskoga jezika, Jelaska (2005) je istraživala odstupanja u izgovoru hrvatskog jezika kod Amerikanaca. Odstupanja se percipiraju prilikom izgovora laterala /l/ koji govornici američkog engleskog izgovaraju mekše nego izvorni hrvatski govornici. Jedna od najuočljivijih karakteristika izgovora hrvatskoga jezika kod govornika engleskog jest aspiriranje hrvatskih bezvučnih glasova, npr. /k^{h}uham/. Ono po čemu su Amerikanci prepoznatljivi za razliku od Engleza jest retrofleksno /r/. Skoro svi ispitanici taj su glas izgovarali kao američki retrofleks, ali su se ipak počeli barem približavati izgovoru hrvatskoga vibranta /r/.

Svi autori slažu se u tome da razlike u proizvodnji i percepciji govora među bilingvalnom i monolingvalnom djecom postoje te da one variraju ovisno o dominantnom jeziku te o dobi u kojoj je drugi jezik usvojen.

4. Prebacivanje kodova (code-switching)

4.1 Definicija

Prebacivanje koda je izraz koji se upotrebljava da bi se označilo svjesno prelaženje iz koda u kod koje može biti uzrokovano različitim motivima kao što su, na primjer, nepoznavanje određene riječi u jednom od jezika, želja da se razjasni nesporazum, da se naglasi nešto, da se postigne određeni efekt, itd. (Vilke, 1991:140).

Prebacivanje je pojava kad bilingvni govornik upotrebljava alternativno dva jezika, pa uvede u svoj govor iz drugog jezika potpuno neasimiliranu (neadaptiranu) riječ. Tada imamo prijelaz iz jednog jezika u drugi (code-switching). (Filipović, 1967:47).

Myers-Scotton (1993, prema Olson, 2016:263) jednostavno definira prebacivanje kodova kao alternaciju između dva ili više jezika za vrijeme jedne interakcije.

Prebacivanje kodova jedna je od najčešćih pojava u govoru bilingvalnih osoba te podrazumijeva visok stupanj komunikacijskih sposobnosti istih. Istraživanja pokazuju da je ova pojava sofisticirano, pravilima precizno određeno sustavno komunikacijsko ponašanje karakteristično za kompetentne bilingvalne osobe korišteno u svrhu ostvarivanja različitih komunikacijskih ciljeva (Gingras, 1974; Pfaff, 1979; Tim, 1975, prema Gort, 2012:46). Lipski (1985), MacSwan (2004), McClure (1981) i Poplack (1980) (prema Gort, 2012:46) pojavu definiraju kao kompleksnu mrežu sociolingvističkih varijabli određenu sintaktičkim i sociolingvističkim osobinama. Navedene definicije opovrgavaju one koje prebacivanje kodova i bilingvizam stavljaju u negativan kontekst opisujući ih kao manjak jezičnog iskustva (MacSwan, 2000, prema Gort, 2012:46).

Prebacivanje kodova uglavnom je istraživano sa sociolingvističkog gledišta kako bi se bolje razumjeli razlozi i situacije koje navode govornika na prelaženje iz jednog jezičnog sustava u drugi, tj. za posuđivanje kodova iz drugog jezika za vrijeme razgovora. To su obično situacije u kojima se pokušava naglasiti važnost određenih riječi ili dijelova rečenice ili pripadnost određenoj etničkoj skupini. Ponekad se prebacivanje kodova koristi s namjerom isključivanja neželjenih sudionika iz razgovora ili naprotiv zbog zbližavanja ili pokušaja pridobivanja sugovornika na emotivnoj razini. S lingvističkog stajališta nastoje se utvrditi karakteristike same pojave na leksičkoj, semantičkoj, morfološkoj i fonološkoj te pragmatičkoj razini. Rezultati istraživanja pokazuju da mlađa djeca koriste prebacivanje kodova na leksičkoj razini češće nego ona starija koja ga koriste ovisno o situaciji te u većoj mjeri u razne stilističke svrhe.

Mlade bilingvalne osobe od samih početaka aktivnog korištenja jezikom sposobne su koristiti jednoliko svoja dva jezika mijenjajući ih ovisno o sugovorniku (Fantini, 1985; Genesee, 2001; Meisel, 2004; Paradis, Nicoladis i Genesee, 2001, prema Gort, 2012:46). U dobi od tri godine oni počinju ciljano koristiti prebacivanje kodova u svrhu naglašavanja poruke, adresiranja sugovornika i sl. (Genesee, 2000, 2002; Genesee, Boivin i Nicoladis, 1996, prema Gort, 2012:46). Tako prebacivanje kodova kao prirodna strategija korištena u razgovoru postaje važan dio bilingvalnog razvoja (Genesee, 2002; Gort, 2006; Kenner, 2004; Zentella, 1997, prema Gort, 2012:47).

Prebacivanje kodova može biti unutarrečenično ili međurečenično. Sočanac (2004) navodi primjere iz dubrovačke dramske književnosti u slučaju talijansko-hrvatskih bilingvala:

Unutarrečenično prebacivanje	Međurečenično prebacivanje
Siento gran comodo što me Dživa *poco fa* avizalo da večeraska ne dohodim da meja Luzia.	A sad ću ga poć nać, kako sam obećo Mihoču, *e procurarò di scoprire il suo intento*.
Nijesam ja, gošparo koji sam mu odkrio *il vostro nome e la vostra famiglia, ma con tutto questo* u temu *non c'è gran male.*	(…)i poznam *se la primavera sara piovosa e l'estate trippo calda*(…)

4.2 Tehnologija u istraživanju prebacivanja kodova

Istraživanje prebacivanja kodova kod bilingvalnih govornika dugo je predstavljalo, a i još uvijek predstavlja izazov za istraživače. Prebacivanje kodova zahtjeva veliku količinu govornog korpusa (do njega dolazi češće u govoru nego u pisanom jeziku) kako bi se stvorili odgovarajući akustički modeli. Prebacivanje kodova utječe na koartikulaciju i akustičko modeliranje (Weiner i sur., 2012) stoga sam fenomen predstavlja velik izazov za stvaranje preciznog sustava za automatsko prepoznavanje govora ASR (*automatic speeh recognition*) (Mabokela i sur., 2014). Sam sustav trebao bi se unaprijediti kako bi bio u stanju prepoznati

govor u kojem su prisutna dva ili više jezika. White i sur. (2008) dotadašnje radove na višejezičnom akustičkom modeliranju svrstavaju u tri skupine:

1. stvaranje akustičkih modela jednog jezika koristeći govor drugih jezika zbog manjka odgovarajuće količine transkribiranog govora;
2. stvaranje jedinstvenog ASR sustava za prepoznavanje više jezika;
3. stvaranje sustava za prepoznavanje govora govornika sa stranim naglaskom.

Većina ASR sustava ne sadrži mehanizam za modeliranje prebacivanja kodova stoga neprepoznate riječi opisuju kao nepripadajuće jezičnom sustavu[3] (engl. *out-of language*, OOL) i obično ih zanemaruju. Upravo te vanjezične riječi nude informacije važne za istraživanje govora koji karakterizira prebacivanje kodova.

Language identification system (LID, sustav za prepoznavanje jezika) je sustav koji se koristi za prepoznavanje višejezičnih govora stoga su upravo ovaj sustav Mabokela i sur. (2014) predstavili u svom radu integrirajući ga s ASR sustavom kako bi stvorili tehnologiju za prepoznavanje prebacivanja kodova između jezika sjeverni sotho (sepedi) i engleskoga. U svom radu oni se oslanjaju na korištenje ASR sustava koji se sastoji od višejezičnih akustičkih modela zadanih jezika, višejezičnog rječnika izgovora koji kombinira riječi iz obaju jezika te na višejezični model koji dopušta miješanje različitih jezičnih jedinica. Sustav koji predlažu služi se dvama modelima. Prvi model temelji se na jedinicama govora definiranima prema MFA (Međunarodna fonetska abeceda, engl. *IPA, International Phonetic Alphabet*). Drugi model temelji se na mapiranju fonema engleskog jezika i sotho jezika. Oba modela pokazala su se dobrima za usavršavanje ASR sustava.

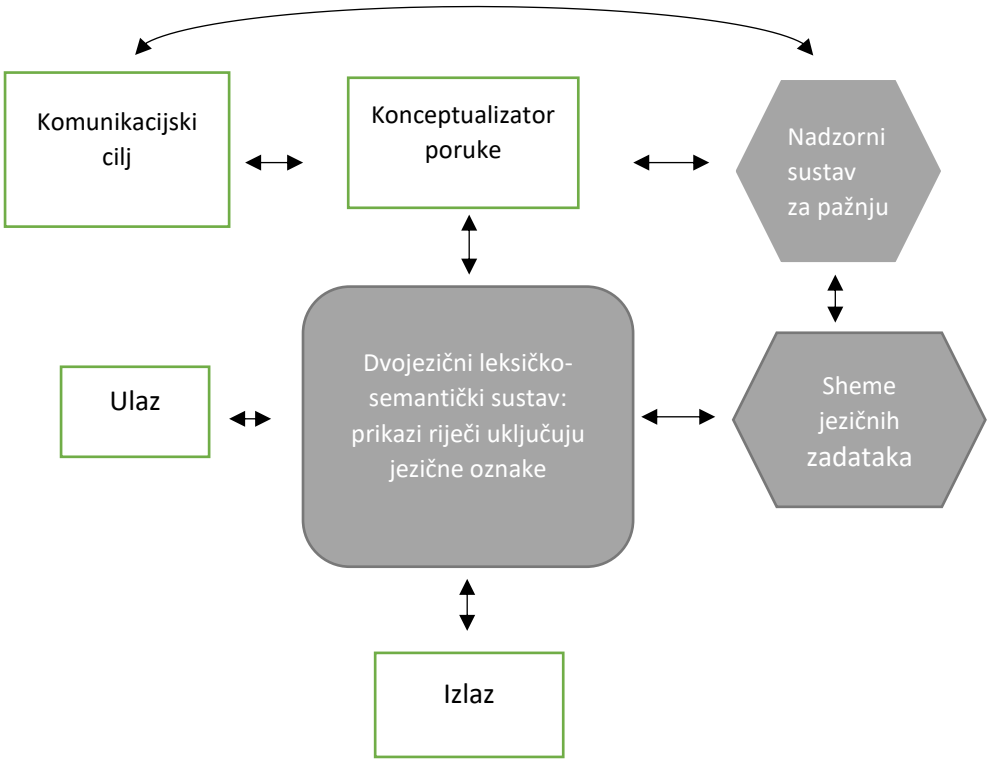
Weiner i sur. (2012) također su integrirali LID i ASR sustave za govorni jezik koji sadrži prebacivanje kodova između mandarinskog i engleskog jezika. Istraživanjem utjecaja LID sustava na ASR došli su do zaključka da učinak ASR sustava ovisi o LID preciznosti. Što je LID precizniji to je rad ASR na govoru s prebacivanjem kodova učinkovitiji.

[3] Prev. autor rada

4.3 Model kontrole inhibicije jezika

Model kontrole inhibicije jezika (engl. *Inhibitory Control Model* ili ICM) predložio je i predstavio Green (1998, prema Piccinini, 2016:2). Njegov model nastoji objasniti princip odabira jezika prilikom prebacivanja kodova, odnosno kontrolu aktivacije jednog te potiskivanje drugog jezika u mozgu bilingvalne osobe. Prema Greenu (1998) govornik bira leksik na temelju razine kompetencije dvaju jezika pa se na toj pretpostavci temelji i sam model. Postoje tri komponente ovog modela važne za odabir jezičnog koda:

1. sposobnost kontrole:
   komponenta važna za odvajanje jezičnih kodova i sprječavanje miješanja riječi među jezicima ili miješanja riječi iz oba u jedan jezik;
2. aktivacija riječi uzrokovana reprezentacijom riječi:
   riječi koje se češće koriste lakše će se aktivirati kako na semantičkoj tako i na fonološkoj razini;
3. ekscitatorni i inhibicijski izvori koji se dijele na tri razine:
   a) razina odgovorna za pažnju:
      aktivira leme na ciljnom jezika, a inhibira one na drugom jeziku te uspostavlja i održava cilj određenog zadatka (engl. *task schemes*);
   b) jezična razina:
      govornik odabire riječi;
   c) leksičko-semantička razina:
      uspostavljaju se leme.

Slika 1 *ICM Green 1998 preuzeto s* http://bilingualism.soc.northwestern.edu/wp-content/uploads/2012/02/Language-CognitionInteractions.pdf[4]

Problemi koji se događaju na razini uspostavljanja i održavanja cilja (engl. *task schemes*) zabilježeni su kod dijela bilingvalnih afazičara koji su bili u stanju koristiti jedan od jezičnih kodova u određenom vremenskom razdoblju (Green, 1986, prema Piccinini, 2016:2). To upućuje na mogućnost kognitivnog odvajanja jezika barem kod mladih bilingvala. Isti model moguće je primijeniti na svim jezičnim razinama pa tako i na fonetskoj. Prema Greenu (1998) IC model predlaže nekoliko karakteristika proizvodnje i percepcije govora kod bilingvala. Njegova je pretpostavka da će za vrijeme prebacivanja kodova govorniku trebati više vremena za proizvodnju govora posebno kada iz J2 prelazi u J1 zbog već prije uloženog truda u inhibiranje J1. Tu pretpostavku potvrđuje eksperiment u kojem je zadatak govornika bio imenovati slike na J1 kada su prethodno imenovali slike na J2. Ispitanicima je tada trebalo više vremena u usporedbi s imenovanjem na J2 (Meuter i Allport, 1999; Schwieter i Sunderman, 2008; Schwieter, 2009, prema Piccinini, 2016:4). U usporedbi s monolingvalnim učenicima, bilingvalnim učenicima općenito treba više vremena za imenovanje što također proizlazi iz Greenova modela. Međutim Gollan i sur. (2005, prema Piccinini, 2016:5) tvrde da je razlog za

[4] Prev. autor rada

to utjecaj frekventnosti riječi, što bi značilo da bilingvalni govornici posjeduju leksikon pun riječi koje imaju manju čestotnost, za razliku od monolingvala. Prema tome razlog za sporije reakcije bilingvala ne mora biti interferencija drugog jezika već veći broj riječi iz oba jezika pa samim time i duže pretraživanje cijelog korpusa.

4.4 Fonetska istraživanja prebacivanja kodova

Djeca su od samog rođenja izložena govoru okoline pa tako u prvim godinama života primljene informacije razvrstavaju na fonološke jedinice zatim na riječi i rečenice. Ona djeca koja su odrasla u bilingvalnom okruženju moraju te iste primljene informacije razdvojiti na dva različita koda s različitim karakteristikama glasova, fonološkim jedinicama, riječima i gramatičkim pravilima. Istraživanja pokazuju da djeca odrasla u bilingvalnom okruženju stvaraju dva fonološka sustava neovisna jedna o drugom barem u jednom opsegu (Goldstein i Fabiano, 2007; Keshavarz i Ingram, 2002; Li i Farkas, 2002; Paradis, 2001; Werker i Byers-Heinlein, 2008, prema Blumenfeld i Marian, 2009:4). Nadalje dokazalo se da djeca razlikuju jezike na osnovi zvuka već pri rođenju (Christophe i Morton, 1998; Nazzi i sur., 1998, prema Blumenfeld i Marian, 2009:4). Dakle prema ovim istraživanjima može se zaključiti da djeca imaju urođenu sposobnost razlikovanja jezika vlastite zajednice od ostalih bez obzira jesu li odrasla u bilingvalnom ili monolingvalnom okruženju.

U prvoj godini života djeca prolaze period perceptivne reorganizacije koji obuhvaća usavršavanje razlikovanja govornih glasova jezika koji ih okružuje te smanjenje razlikovanja onih koji nisu dio tog jezika. Ono što se kod monolingvalne djece događa je gubitak razlikovanja vokala koji nisu dio materinskog jezika u dobi od 6-8 mjeseci (Kuhl, 2000; Polka i Werker, 1994, prema Blumenfeld i Marian, 2009:4), osjetljivost na varijacije u prozodiji u dobi od 6-9 mjeseci (Mattock i Burnham, 2006, prema Blumenfeld i Marian, 2009:4) te osjetljivost na razlikovanje konsonanata nematerinskog jezika u dobi od 10-12 mjeseci (Werker i Tees, 1984, prema Blumenfeld i Marian, 2009:5).

Sposobnost razlikovanja vlastitih jezika i stvaranja odvojenih fonetskih kategorija za oba jezika kod bilingvalne djece zahtjeva daljnja objašnjenja:

1. Stvaraju li bilingvalna djeca dva odvojena fonološka sustava ili jedan integrirani?
2. Na koji način razlikuju fonološke kodove dvaju jezika?

Odgovor na prvo pitanje nije jedinstven stoga su autori predstavili nekoliko modela: model jedinstvenog sustava (Bhatia i Ritchie, 1999, prema Blumenfeld i Marian, 2009:5), model dvojnog sustava (Keshavarz i Ingram, 2002, prema Blumenfeld i Marian, 2009:5) te model interakcijskog sustava (Paradis, 2001, prema Blumenfeld i Marian, 2009:5). Koji od ovih modela najbolje objašnjava pojavu ostaje za istražiti. Bosch i Sebastian Gallés (1997, prema Blumenfeld i Marian, 2009:5) istraživali su na koji način četveromjesečne monolingvalne i bilingvalne bebe razlikuju vlastiti jezik od onog nepoznatog. Percepciju govora prelingvalnih beba istraživali su eksperimentom okretanja glave. Bebe su okretale glavu prema zvučniku koji je reproducirao govorni zvuk. Iz jednog zvučnika reproducirao se njihov materinski jezik, a iz drugog nepoznati jezik. U pauzama su im se prezentirale raznobojne, pokretne slike. Autori su mjerili vrijeme potrebno za okretanje glave prema zvučnicima i došli do zaključka da monolingvalna djeca brže reagiraju na materinski jezik od bilingvalne. Bilingvalna djeca brže su reagirala na nepoznat jezik što je objašnjeno njihovom potrebom za određivanjem koji se od njihova dva jezika u datom trenutku koristi te općenito činjenicom da su oni izloženi složenijem slušnom podražaju te pokazuju veće zanimanje prema nepoznatom jeziku kako ne bi stvorili interferenciju među jezicima. Dakle kao odgovor na drugo pitanje dokazalo se da bilingvalna djeca od vrlo rane dobi drugačije pristupaju jeziku od monolingvalnih vršnjaka s mogućim kasnijim promjenama kada nastupa razdvajanje fonoloških kodova.

Prema Weinreichu (1968, prema Sočanac, 2004:33) kod bilingvalnih osoba na fonološkoj razini dolazi do najviše interferencija. On smatra da do toga dolazi kada dvojezični govornik identificira fonem iz sekundarnog sustava s onim iz primarnog te ga podvrgne pravilima istog. Prema njemu postoje četiri vrste fonemske interferencije:

1) nedovoljna interferencija fonema;
2) pretjerana interferencija fonema;
3) reinterpretacija razlika;
4) fonemska supstitucija.

Fonetske karakteristike prebacivanja kodova nisu istraživane u jednakoj mjeri kao ostale jezikoslovne karakteristike. Bilingvalna djeca usvajanjem svoja dva jezika usvajaju također i dva različita glasovna sustava koja se za vrijeme prebacivanja kodova mogu potencijalno približavati. Ono što se dosada istraživalo jest u kojoj mjeri je moguće potpuno odvajanje glasovnih sustava te koji će od dva jezika biti pod većim utjecajem. Istraživanja se mogu

podijeliti u nekoliko skupina ovisno o ispitanicima. Neki su autori istraživali promjene s obzirom na dominantnost jezika, neki su istraživali pojavu kod odraslih dok su drugi istraživali dječji bilingvalni govor. Vrlo važnom se pokazala i dob usvajanja drugog jezika te razlika između zadanog, pročitanog teksta i spontanog govora. Fonetski parametar koji se najviše istraživao kao što je već spomenuto je VUG koji predstavlja vrijeme između faze opuštanja okluziva i uključivanja sljedećeg glasa. Prema tom parametru postoje jezici koje karakterizira kratak ili dug VUG. U engleskom jeziku VUG bezvučnih okluziva može iznositi od 30-120 ms što je dosta duže od npr. španjolskog i francuskog, koji imaju duljinu VUG bezvučnih okluziva od 0-30 ms (Lisker i Abramson 1964, prema Olson, 2016:265). Jedno od prvih istraživanja u području fonetskih razlika u kontekstu prebacivanja kodova proveli su Grosjeana i Millera (1994, prema Olson, 2016:265). Oni su istraživali razlike u VUG između francuskog i engleskog jezika. U eksperimentu su korištene rečenice na francuskom jeziku s umetnutim engleskim riječima za vrijeme prebacivanja kodova te rečenice na engleskom i francuskom jeziku zasebno u kojima nije bilo prebacivanja. Rezultati su pokazali da nema značajne razlike između izgovora jednojezičnih rečenica i izgovora rečenica u kojima je došlo do prebacivanja kodova. S obzirom na duljinu VUG u trenutku prebacivanja Grosjean i Miller zaključili su da prilikom prelaženja iz jednog u drugi jezik dolazi do potpune promjene na fonetskoj razini, tj. dolazi do potpune prilagodbe jeziku u koji se prelazi. Međutim Bullock i Toribio (2009, prema Olson, 2016:265) tvrde da su svi podražaji koje su koristili Grosjean i Miller (1994, prema Olson, 2016:265) bili međujezični homonimi i osobna imena koja su se koristila u oba jezika što nije pogodno za ovakvu vrstu istraživanja. Njihovo istraživanje, kao i ostala koja su uslijedila, dala su drugačiji uvid u fonetske promjene koje se događaju za vrijeme prebacivanja kodova.

Bullock i sur. (2006) istražili su duljinu VUG kod bilingvala koji su vladali kombinacijom jezika romanskog podrijetla i engleskoga polazeći od već dobivenih rezultata (Caramazza, Yeni-Komshian, Zurif i Carbone, 1973; Flege i Eefting, 1987: Major, 1992, prema Bullock i sur., 2006:9) koji pokazuju da su ti bilingvali u stanju stvarati odvojene fonetske kategorije za proizvodnju bezvučnih okluziva među svojim jezicima. Ono što su željeli istražiti u svom radu jest na koji način jezični modovi utječu na duljinu VUG za vrijeme prebacivanja kodova. Jezični mod kod bilingvalnih osoba predstavlja kontinuirani prijelaz iz monolingvalnog govora u bilingvalni te natrag u monolingvalni (Olson, 2016:266). Sukladno

tome postoji jednojezični i dvojezični mod. U dvojezičnom modu jasno je da su aktivirana oba jezična sustava, a njihova istovremena prisutnost nije u potpunosti isključena ni u jednojezičnom modu. Prvo istraživanje nastojalo je dati odgovore na sljedeća pitanja:

a) Postoje li razlike u trajanju VUG među jezicima u jednojezičnom govoru i govoru u kojem je prisutno prebacivanje kodova?
b) Jesu li oba jezika jednako podložna promjenama?
c) Je li J1 pod manjim utjecajem neko J2?
d) Je li smjer prebacivanja važan?
e) Ako utjecaj prebacivanja kodova postoji, koliko dugo on traje? (Bullock i sur., 2006:11)

U svrhu istraživanja provedena su dva eksperimenta. U prvom su sudjelovali govornici kojima je J1 španjolski i čiji je govor ispitivan u jednojezičnom modu te za vrijeme prebacivanja kodova. Njihov je zadatak bio izgovarati rečenice na španjolskom i engleskom jeziku koje su sadržavale bezvučne okluzive na početku riječi. Ovo su neki od primjera korištenih rečenica:

***P**ara **qu**ien es la **t**orta?* Za koga je torta?

*Who **t**ook the **c**ap for my **p**en?* Tko je uzeo poklopac moje kemijske?

Zatim su izgovarali rečenice u kojima dolazi do prebacivanja kodova. Bezvučni okluzivi pojavljivali su se prije, za vrijeme i nakon prebacivanja kodova.

***T**odos mis amigos **t**alked Spanish as **k**ids*. Svi moji prijatelji govorili su engleski kao djeca.
↓ ↓ ↓
prije za vrijeme nakon

Drugi eksperiment proveden je na isti način, a u njemu se sudjelovali govornici kojima je J1 engleski, dok su španjolski jezik usvojili u dobi od prosječno 13.9 godina. Njihov boravak u zemljama španjolskog govornog područja prosječno je trajao oko jedne godine. Hipoteza je glasila: ako je J1 fonetski otporniji na utjecaj prebacivanja kodova od J2, onda će se VUG u španjolskom jeziku povećati, a onaj u engleskom ostat će nepromijenjen.

Rezultati prvog eksperimenta pokazali su da kod govornika kojima je J1 španjolski duljina VUG-a u engleskom postaje sličnija onome u španjolskom jeziku u poziciji pred prebacivanjem i neposredno nakon prebacivanja kodova. Međutim ta promjena ne traje dugo jer već nakon prebacivanja kodova duljina VUG-a postaje karakteristična engleskom jeziku. Ovo istraživanje

je dakle dokazalo da prebacivanje kodova ipak utječe na konvergenciju VUG, ali da je taj utjecaj asimetričan, što znači da utječe samo na jedan jezik, u ovom slučaju na J2. Utjecaj jezika koji prethodi prebacivanju nije relevantan jer se konvergencija događa bez obzira na smjer prebacivanja.

Nadovezujući se na prvi eksperiment, u drugome se željelo istražiti je li asimetrični utjecaj prebacivanja kodova rezultat dominantnosti fonetskog sustava J1 kod govornika ili je pak rezultat nekog drugog čimbenika. Rezultati su pokazali da J1 kod bilingvala nije fonetski stabilan te da on ne utječe na izgovor. Govornici kojima je engleski jezik prvi u svom su izgovoru španjolskog jezika (za razliku od grupe kojoj je španjolski prvi jezik) imali znatno niže vrijednosti VUG prije prebacivanja na engleski s namjerom naglašavanja razlika između tih dvaju jezika (Bullock i sur., 2006:14). Govornici sa španjolskim J1 kao i prethodno spomenuta grupa kod prebacivanja s engleskog na španjolski jezik pokazali su pak iste rezultate. Duljina VUG na engleskom jeziku u obje grupe smanjivala se prije i nakon prebacivanja na španjolski jezik. Moguće objašnjenje asimetričnog utjecaja prebacivanja kodova jest u razlikama među jezicima. U engleskom jeziku VUG kod bezvučnih okluziva duži je od onog u španjolskom jeziku što bi značilo da održavanje izgovora španjolskih okluziva iziskuje više preciznosti nego obratno (Bullock i sur., 2006:14). Ovo istraživanje potvrdilo je da govornikov dominantan prvi jezik nije odlučujuća komponenta prilikom ispitivanja.

Rezultati istraživanja D. J. Olsona (2016) ipak se razlikuju od ostalih. Istraživana su dva problema: utjecaj prebacivanja kodova na proizvodnju govora bilo na oba ili na jedan jezik te hoće li prebacivanje kodova u dvojezičnom kontekstu imati veći utjecaj nego prebacivanje u jednojezičnom kontekstu. Prema prijašnjim istraživanjima pretpostavljeno je da će prebacivanje kodova imati utjecaj na proizvodnju govora barem na jedan jezik te da će u dvojezičnom kontekstu on biti izraženiji. U ovom istraživanju sudjelovali su španjolsko-engleski bilingvalni govornici. Jednoj skupini dominantan jezik bio je engleski, a drugoj španjolski. Njihov zadatak bio je izgovarati rečenice u tri jezična konteksta: jednojezičnom kontekstu bez prebacivanja kodova, jednojezičnom kontekstu s prebacivanjem kodova te dvojezičnom kontekstu s prebacivanjem kodova. Primjeri rečenica navedeni su ispod. Analizirane riječi su ukošene.

1. Jednojezični kontekst bez prebacivanja kodova:

I went to my daughter's school, because I had a meeting about her behavior, but I went to the wrong classroom. The nice lady smiled, and said "No, not me. ms. Harrison and mrs. Smith are the *teachers* in charge of your daughter's class."

2. Jednojezični kontekst s prebacivanjem kodova:

Salio un reportaje sobre la gente que trabaja en las escuelas publicas. ´ Mi madre me pregunto, "¿Tu escuela tiene buena gente?" "¿Mi escuela? No, pero la escuela de mi hermana tiene *teachers* muy buenos que enseñan a los niños."

3. Dvojezični kontekst s prebacivanjem kodova:

My parents wanted the escuela with the best people to educate me. "La escuela publica tiene los mejores?" my mom asked. "No, la privada tiene *teachers* muy buenos en cada clase," my dad told her.

Rezultati se podudaraju s prijašnjima i dokazuju prisutnost utjecaja prebacivanja kodova na fonetsku produkciju govora. Međutim rezultati ovog istraživanja razlikovali su se ovisno o jezičnoj podlozi govornika. Govornici kojima je engleski dominantan jezik pokazali su jednosmjeran utjecaj na izgovor s kraćim VUG prilikom izgovaranja riječi na engleskom jeziku za vrijeme prebacivanja u usporedbi s izgovorom riječi u jednojezičnom kontekstu, dok kod izgovora riječi na španjolskom jeziku nije bilo promjene. Španjolski dominantni govornici su pak pokazali dvosmjeran utjecaj prebacivanja kodova na izgovor. U njihovom izgovoru zabilježen je duži VUG kod engleskog izgovora za vrijeme prebacivanja u usporedbi s izgovorom u jednojezičnom kontekstu te duži VUG kod španjolskog izgovora za vrijeme prebacivanja također u usporedbi s izgovorom u jednojezičnom kontekstu. Objašnjenje ovih rezultata moguće je pronaći u radu Bullock i sur. (2006) koji tvrde da su jezici s većim prihvatljivim rasponima VUG podložniji fonetskom transferu, međutim s obzirom na dobivene rezultata ni jezici koje karakteriziraju manje vrijednosti VUG nisu u potpunosti otporni na utjecaj prebacivanja kodova.

Piccinini (2016) u svom radu sažima dotadašnja istraživanja fonetike prebacivanja kodova i međujezičnog transfera te sažeto prikazuje njihove rezultate:

Bez utjecaja Grosjean i Miller (1994) López (2012)	**Konvergencija jednog jezika** Antoniou i sur. (2011) D.J. Olson (2013) Balukas i Koops (2015) D.J.Olson (2016) (engleski dominanti govornici)
Asimetrični utjecaji na oba jezika Bullock i sur. (2006) Piccinini i Arvaniti (2015)	**Konvergencija obaju jezika** D.J. Olson (2016) (španjolski dominantni govornici)

Cilj njezinog rada bio je nadopuniti dotadašnje teorije bilingvizma u smislu istraživanja utjecaja konteksta (jednojezični, prebacivanje kodova) na različite stupnjeve miješanja jezika kod pojedinog govornika. Pojam kontekst, objašnjava Piccinini, u njezinom radu odnosi se na vrlo precizno određeno vrijeme produkcije govora, trenutak i vrijeme prije i poslije prijelaza s jednoga na drugi jezik. Međutim kontekst može varirati ovisno o tome zna li govornik da je i njegov sugovornik bilingvalan pa će u tom slučaju kod tog govornika oba jezika biti aktivnija nego u slučaju komunikacije s jednojezičnim sugovornikom. Polazeći od činjenice da za vrijeme prebacivanja kodova dolazi do tzv. prijelazne fonetske produkcije[5] (engl. *intermediate phonetic production*), tj. do pojave kada produkcija glasova nije tipična niti za jedan od dva jezika koje govornik koristi već je rezultat interakcije istih, Piccinini je željela naglasiti da je prebacivanje kodova pojava za vrijeme koje je aktivacija jezika nešto jača nego obično te da sukladno tome postoji više stupnjeva međujezične aktivacije ovisno o kontekstu. Haugen (prema Sočanac, 2004:33) kod glasova prijelazne fonetske produkcije stvara opoziciju između bilingvalnih alofona i dijafona. Prema tome dijafon je *fonemska varijanta koja se može definirati za svaku situaciju međudijalektalnog ili međujezičnog dodira* (Sočanac, 2004:33). U istraživanju Piccinini (2016) ispitanici su bili englesko-španjolski bilingvali čiji je zadatak bio razgovarati o nekoliko tema koristeći pritom bilo koji od dva jezika te prelazeći iz jednog u drugi. Ono što je analizirala su fonetske karakteristike izgovorene riječi *like* na oba jezika u jednojezičnom kontekstu te za vrijeme prebacivanja kodova. Ispitivani su sljedeći parametri:

1. trajanje /lai/;

[5] Prev. autor rada

2. zatvaranje i ostvarivanje okluziva /k/;
3. vrijednosti formanata /l/,/ai/ te /lai/.

Razlog odabira ispitivanja navedenih glasova jest pretpostavka da će oni biti različiti u engleskom i španjolskom te potencijalno u prijelaznom obliku između ta dva jezika za vrijeme prebacivanja kodova. Rezultati su pokazali prisutnost pojačane međujezične aktivacije za vrijeme prebacivanja. U analizi glasa /l/ utjecaj konteksta bio je jednak za engleski i španjolski jezik. U engleskom jeziku razlika između F3 i F2 se smanjila što znači da je /l/ postao sličniji španjolskom tj. manje velariziran, dok je kod španjolskog jezika proces tekao obratno, dakle /l/ je postao više velariziran što je vidljivo iz povećane razlike među F3 i F2. Nadalje rezultati su pokazali da je utjecaj konteksta specifičan za poziciju poslije prebacivanja kodova. Engleski jezik je bio dominantan u ovom slučaju pa je u toj poziciji trebalo duže vremena za vraćanje sa španjolskog na engleski, dakle nije bilo utjecaja engleskog na španjolski u poziciji koja je prethodila prebacivanju kodova, već na poziciji nakon prebacivanja. Nadalje kod engleskog jezika u poziciji pred prebacivanjem VUG je bio kraći nego kod monoligvalnog govora, dakle karakterističan španjolskom.

1) Trajanje /lai/-

Ovaj parametar ovisio je o kontekstu (jednojezični, prebacivanje koda), prethodno korištenom jeziku, zadatku (razgovor, zagonetke) te gramatičkoj funkciji. Kontekst i prethodno korišteni jezik nisu imali velikog utjecaja, ali njihova interakcija je pokazala drugačije rezultate. U jednojezičnom kontekstu trajanje /lai/ je bilo duže u španjolskom nego u engleskom jeziku, dok u kontekstu prebacivanja kodova nije bilo velike razlike. U slučajevima kada je španjolski bio jezik koji je prethodio *like* trajanje VUG je bilo kraće nego u monoligvalnom kontekstu, dok je u slučaju engleskog jezika bilo obratno. Istraživanje ostalih parametara nije pokazalo nikakve značajne razlike u izgovoru.

Rezultati su pokazali postojanje prijelazne fonetske produkcije govora, tj izgovora riječi *like* u kontekstu prebacivanja kodova s obzirom na trajanje /lai/ i vrijednosti formanata. Nadalje dokazano je da ta riječ nije jednako izgovorena na engleskom i španjolskom jeziku što potvrđuje pretpostavku da se španjolski diftong izgovara kao dva cijela vokala što španjolski izgovor čini dužim dok se engleski diftong sastoji od vokala i poluvokala. Ono što je karakteristično baš za riječ *like* jest to što ona ne pripada isključivo jednom od dvaju jezika već ga govornici koriste

u razgovoru neovisno o jeziku koji koriste. Istraživanje formanata pokazalo je da izgovor za vrijeme prebacivanja kodova nikada nije specifičan isključivo za jedan od jezika već da postoji izgovor karakterističan za oba jezika koje govornik koristi što potvrđuje spomenutu hipotezu.

Osim proizvodnje govora istraživana je i percepcija govora te predviđanje pojave prebacivanja kodova uz pomoć percepcije govora koji sadrži prijelaznu fonetsku produkciju. Koristeći podražaje u kontekstu prebacivanja kodova ispitivana je sposobnost predviđanja te pojave kod slušatelja uz potencijalnu pomoć fonetskih informacija koje su dobivali slušnim putem. Oni su trebali pogoditi jezik na kojem će sljedeća riječ biti izgovorena. Prebacivanje kodova nije u velikoj mjeri prepoznato, ali kada jest bilo prepoznato ispitanici su točno predviđali koji će se jezik koristiti. Nadalje smjer prebacivanja kodova pokazao se važnim budući da su ispitanici kojima je dominantan jezik bio engleski bili vještiji u prepoznavanju prebacivanja iz engleskog u španjolski nego obratno. Taj rezultat ide u prilog prethodnima koji tvrde da je za govornika prebacivanje kodova teže, tj. zahtjeva više vremena i energije za prijelaz s nedominantnog na dominantni jezik.

4.4.1 Važnost istraživanja

Prebacivanje kodova kao karakteristika bilingvalnog govora znanstvenicima nudi veliki broj informacija važnih za razumijevanje promjena koje se događaju uslijed jezičnih dodira. Fonetska istraživanja prebacivanja kodova mogu potencijalno ponuditi jako dobar uvid u prirodu bilingvalnog govora zbog širokog spektra parametara koji bi se mogli ispitivati. Ono što je karakteristično za ovakva istraživanja jest mjerljivost i mogućnost korištenja raznih tehnoloških alata i pomagala prilikom istraživanja.

Dosadašnja istraživanja fonetskih karakteristika govora bilingvalnih osoba potvrdila su aktivaciju obaju jezika bilingvalnih govornika i prisutnost tzv. prijelazne fonetske produkcije. Ona je jedna vrsta glasovnog sustava koja nastaje na osnovi jezika kojima osoba vlada, ne podudara se ni s jednim od dvaju glasovnih sustava, ali sadrži karakteristike obaju. Razlike među jezicima koje govornik koristi mogu potencijalno imati najveći utjecaj na promjene u izgovoru prilikom prebacivanja kodova. Poznato je također da bilingvalne osobe mijenjaju izgovor ovisno o kontekstu u kojem govore (jednojezični, prebacivanje kodova, dvojezični).

Ono što se ponekad poistovjećuje, a ne mora nužno biti isto jest prvi i dominantan jezik stoga bi se u istraživanjima to trebalo jasno definirati. Najčešći nedostatci istraživanja su mali broj ispitanika te korištenje pogrešnih metoda prilikom istraživanja.

METODIČKI DIO

5. Podučavanje bilingvalne djece (talijansko-hrvatski govornici)

U višejezičnom razredu velika je vjerojatnost za pojavu prebacivanja kodova. Budući da je ona dio bilingvalnog govora njezina prisutnost i uloga trebala bi biti osviještena među dvojezičnim učenicima. S obzirom na različita gledišta na samu pojavu poželjno ju je prikazati kao neizostavan, ali prije svega prirodan i prihvatljiv dio njihovog izražavanja.

Prebacivanje kodova uglavnom se događa prilikom razgovora s vršnjacima ili ukućanima korištenjem neformalnog registra. Stoga je najbolje potaknuti razgovor među učenicima o temama koje su svakodnevne i svima bliske. Za vrijeme razgovora mogu se zapisivati neki primjeri prebacivanja kodova koje su učenici koristili. Nakon razgovora učenicima se postavi pitanje što je karakteristično tim zapisanim izjavama i mogu li objasniti zašto je upravo to istaknuto. Nakon nekoliko odgovora učenika, uvodi se pojam prebacivanja kodova s novim primjerima.

Prijedlog prikladnih primjera prebacivanja kodova u talijansko-hrvatskom dvojezičnom razredu:

a) To je čovjek!...Što mu se dogodilo?- *Che ciarlatano*! (Sočanac, 2004:254)
b) Ne čujah te, *fratello*; evo idem. Gosparu, cosa mi comanda? (Sočanac, 2004:249)
c) *Coraggio*, Lambro, nemoj da te privari slabost ljudcka. (Sočanac, 2004:150)

Nakon predstavljanja primjera postavlja se pitanje učenicima mogu li objasniti ili što je po njihovom mišljenju razlog za prebacivanje kodova u navedenim rečenicama. Poželjno je potaknuti raspravu u razredu i naglasiti da nema pogrešnih odgovora na postavljeno pitanje.

Odgovori:

a) izražavanje osude
b) formule obraćanja, strategije pristojnosti
c) poticanje sugovornika

5.1 Razlike između hrvatskoga i talijanskoga vokalskog sustava

Hrvatski vokalski sustav sastoji se od pet vokala: /i/, /e/, /a/, /o/ i /u/. Vokal /i/ je visok, prednji i nezaokružen, /e/ je poluvisok i prednji te nezaokružen, /a/ je nizak i srednji, nezaokružen, /o/ je poluvisok, stražnji, zaokružen, a vokal /u/ je visok i stražnji, zaokružen (Horga i Liker, 2016:254). Oni se mogu prikazati na ovaj način (Težak i Babić, 1994, prema Sočanac, 2004:107):

visok	/i/		/u/
srednji	/e/		/o/
nizak		/a/	
	Prednji	središnji	stražnji

Talijanski vokalski sustav sastoji se od sedam vokala. Oni se obično prikazuju na sljedeći način (Muljačić, 1972, prema Sočanac, 2004:107):

zatvoren	/i/	/u/
poluzatvoren	/e/	/o/
poluotvoren	/ɛ/	/ɔ/
otvoren	/a/	

Prema ovome prikazu vokal /a/ je središnji i najvećeg je otvora, vokal /ɛ/ je prednji i poluotvoren, /e/ je prednji i poluzatvoren, /i/ je prednji i zatvoreniji, /ɔ/ je stražnji i poluotvoren, /o/ je stražnji i poluzatvoren, a /u/ je stražnji i zatvoreniji. (Dardano, Trifone, 1996, prema Sočanac, 2004:107).

Razlika između ta dva vokalska sustava osim u broju vokala jest i u stupnju otvorenosti. U talijanskome jeziku postoji razlika između zatvorenog i otvorenog /e/ i /ɛ/ te /ɔ/ i /o/. Međutim u hrvatskim dijalektima broj vokala nešto je veći. U hrvatskom standardnom jeziku toleriraju se odstupanja što se tiče otvorenosti vokala /e/ i /o/, osobito kratkih. Zbog toga se otvoreni dijalektni vokali /ɛ/ i /ɔ/ smatraju većim odstupanjem od ortoepske norme nego oni zatvoreni (Brozović, 1991, prema Sočanac, 2004:108).

5.2 *Prijedlog rada*

NASTAVNO PODRUČJE: hrvatski jezik.

NASTAVNA JEDINICA: vokali, naglasci.

TIP NASTAVNOG SATA: sat obrade novoga gradiva.

NASTAVNI SUSTAVI:
analitičko-eksplikativni,
interpretativno-analitički,
korelacijsko-integracijski.

UNUTARPREDMETNA KORELACIJA: književnost, jezično izražavanje.

MEĐUPREDMETNA KORELACIJA: povijest, geografija, likovna kultura, glazbena kultura, biologija.

NASTAVNI OBLICI: frontalni, individualni.

NASTAVNE METODE: slušanje, razgovaranje, interpretativno čitanje, čitanje naglas, rad na tekstu, uočavanje, ponavljanje.

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: riječ učitelja i učenika, udžbenik, bilježnica, ploča, kreda, učenički radovi.

ZADAĆE NASTAVNE JEDINICE:

OBRAZOVNE:

Obvezatna postignuća:

Usvojiti ključne pojmove: vrste naglasaka na vokalima u hrvatskome jeziku.
Razumjeti mjesto naglaska u naglašenoj riječi.
Prepoznati i pravilno koristiti naglaske i hrvatske vokale u govoru i čitanju.
Postupno određivati naglasna obilježja: mjesto, duljinu i ton u često korištenim riječima.

Pravilno čitati naglasno označene riječi.

Izborni sadržaj:

Bilježenje naglaska na jednostavnim i čestim primjerima.

ODGOJNE:

Razvijati osjećaj za jezik i govorne vrjednote.

FUNKCIONALNE:

Razvijati sposobnost pravilnoga oblikovanja i izgovaranja glasova.

Tijek/artikulacija sata

Čitanje i interpretacija poezije kao uvod u podučavanje vokalima i naglascima hrvatskog standardnog jezika omogućava samostalno izražavanje učenika uz pomoć čitanja naglas i slobodne interpretacije. Pjesma Antuna Gustava Matoša *Jesenje veče* izvrstan je primjer poezije s velikim brojem stilskih figura.

Jesenje veče, A.G. Matoš

„Olovne i teške snove snivaju
Oblaci nad tamnim gorskim stranama;
Monotone sjene rijekom plivaju,
Žutom rijekom među golim granama.

Iza mokrih njiva magle skrivaju
Kućice i toranj; sunce u ranama
Mre i motri, kako mrke bivaju
Vrbe, crneći se crnim vranama.

Sve je mračno, hladno; u prvom sutonu
Tek se slute ceste, dok ne utonu
U daljine slijepe ljudskih nemira.

Samo gordi jablan lisjem suhijem
Šapće o životu mrakom gluhijem,
Kao da je samac usred svemira“.

NASTAVNE ETAPE I KORACI	SADRŽAJ NASTAVNOG SATA	NASTAVNE METODE I SREDSTVA
Pripremne radnje – motivacija učenika	Kakvo raspoloženje u tebi budi jesen? Koje sve slike iz prirode povezujete s dolaskom jeseni? Tekst *Jesenje veče* pozorno poslušaj zatvorenih očiju.	**Razgovor s učenicima**
Interpretativno čitanje pjesme	Što je tema teksta *Jesenje veče*? Pročitaj glagole kojima pisac dočarava kišu. Kojim je osjetilom doživljava? Koje boje pjesnik koristi prilikom opisa okoline? Koje su slike opisane u pojedinim strofama?	**Razgovor, čitanje iz udžbenika**
Ponavljanje poznatih jezičnih činjenica	Proučite ponovno tekst. Uočavate li stilsku figuru u prvoj strofi? **„Olo**vne i teške sn**o**ve snivaju **O**blaci nad tamnim g**o**rskim stranama; M**ono**t**o**ne sjene rijekom plivaju,	**Čitanje, razgovor o poznatim činjenicama**

	Žut**o**m rijek**o**m među g**o**lim granama“. Ponovimo što je asonanca. Što se njome želi postići? Koji se vokal ponavlja u ovoj strofi? Kakav je vokal /o/? Zaokružen, poluzatvoren, izgovara se u stražnjem dijelu usne šupljine. Koji još vokali postoje u hrvatskom jeziku? /a/, /e/, /i/ i /u/. Kakav je vokal /a/? Zvuči li drugačije od /o/? Kakav vam se čini? Vokal /a/ izgovaramo otvorenih usta. Koje vokale izgovaramo skoro potpuno zatvorenih usta? Vokale /i/ i /u/. Koje vokale izgovaramo u prednjem dijelu usne šupljine? Vokale /i/ i /e/. A kako je u talijanskom jeziku? Izgovarate li sve vokale na isti način kao i u hrvatskome jeziku? Koji vokali vam zvuče drugačije?	
Uočavanje novih jezičnih činjenica	Od koliko se glasova sastoji riječ *oblaci*?	**Razgovor, pisanje na ploči**

	Koji su glasovi u riječi konsonanti/zatvornici, a koji vokali/otvornici? Rastavi riječ *oblaci* na slogove. Koji su glasovi nositelji sloga? Koliko slogova ima napisana rečenica? *Žutom rijekom među golim granama.* U svakom je slogu jedan vokal. gra-na-ma - 3 sloga, 3 vokala. • **Vokal** - nositelj sloga Naglas pročitaj tekst *Jesenje veče.* Pazi na izgovor naglasnih cjelina. • **Naglasnice i nenaglasnice** Imaju li sve riječi u hrvatskome jeziku svoj naglasak? Promotri. Rano **se** spušta mrak.	

	↓ bez naglaska • **„Nenaglasnice** **-** riječi koje **nemaju** svoga naglaska, a izgovaraju se s naglašenim riječima kao jedna naglasna cjelina“. Promotri riječi. **Rano** se **spušta mrak.** ↓↓↓ riječi s naglaskom • **Naglasnice -** riječi koje **imaju** svoj naglasak. Riječi u hrvatskome jeziku, u pravilu, imaju jedan naglašeni slog. **Naglasak** Izgovori naglas riječ *večer*. Koji je slog istaknut, duljinom, jačinom i visinom glasa? **ve**čer	

	↓ slog s naglaskom • **Samo je jedan slog u riječi nositelj naglaska.** **Pravilno naglašavanje riječi** Izgovori riječi l**î**šće i lišć**ê.** Koji je slog pravilno naglašen? 1. Izgovori naglas riječ *rujan*. Naglašeni slog izgovara se dugo, a sljedeći nenaglašeni čujemo u silaznoj intonaciji. Naglasak je **dug i silazan, dakle dugosilazan.** Bilježi se iznad vokala znakom ˆ . 2. Izgovori naglas riječ *hladno.* Izgovaraš li riječ dugo? Nenaglašeni slog čujemo u uzlaznoj intonaciji.	

	Naglasak **dug i uzlazan – dugouzlazan.** Označava se znakom **/** . 3. Izgovori naglas riječi *kiša.* Izgovor je kratak i brz, a nenaglašeni slog čujemo u silaznoj intonaciji. Naglasak **kratak i silazan – kratkosilazan.** Označava se znakom \\ . 4. Izgovori riječ *potok*. Izgovor je naglašenoga sloga kratak, a nenaglašeni slog čujemo u uzlaznoj intonaciji. Naglasak **kratak i uzlazan – kratkouzlazan.** Označava se znakom \ . – „hrvatski književni jezik ima četiri naglaska“: o Dugouzlazni / o Dugosilazni ˆ o Kratkouzlazni \ o Kratkosilazni \\	

	• **Zanaglasna duljina** Nenaglašen slog, koji slijedi iza naglašenoga, u pravilu se izgovara kratko, osim nekih koji imaju **zanaglasnu duljinu.** Izgovori riječ muk**ā**. Što označava crtica iznad otvornika u riječi muk**ā**?	
Uočavanje ostalih važnih jezičnih obilježja (izborni sadržaji)	„Jesi li znala/znao da i naglasak može preskakati? Ako na prvom slogu naglašene riječi stoji silazni naglasak, a ispred nje stoji prednaglasnica, naglasak se može pomaknuti za jedan slog naprijed. Tada kažemo da *naglasak preskače.* Pri tome se može promijeniti i vrsta naglaska“. Idemo nà more. M**ô**re.	**Razgovor, pisanje na ploči**

Primjena stečenoga znanja na novim primjerima	NAGLASCI I VOKALI • **„Nenaglasnice** **-** riječi koje **nemaju** svoga naglaska, a izgovaraju se s naglašenim riječima kao jedna naglasna cjelina (se, ne, ću, sam, si, je...)“. • **„Naglasnice -** riječi koje **imaju** naglasak (potok, kiša, ruka, sunce)“. Pitanja za učenike radi osvještavanja izgovora vokala: Primjećujete li razlike u izgovoru vokala kod vaših prijatelja? Izgovarate li te vokale drugačije na talijanskom jeziku? Je li ta razlika veća u dugim ili u kratkim naglascima? • **„Naglasak** – isticanje sloga u	**Rješavanje zadataka iz udžbenika**

riječi duljinom, jačinom i visinom glasa“.

- **„Vokal** – nositelj sloga i naglaska“.

U tablicu upišite odgovarajuće znakove za naglaske:

	Uzlazni	Silazni
Kratki		
Dugi		

Pravila o naglašavanju riječi:

Pažljivo izgovarajte vokale u navedenim primjerima.

1. sât, tȍp, slȍn, kâp – „jednosložne riječi – samo silazni naglasci“.

2. kȕća, slȍžiti, mâjka, rúka – „dvosložne i višesložne riječi – na prvome slogu mogu biti sva četiri naglaska“.

	3. potézati, napísati, pročìtati – „višesložne riječi – na unutarnjemu slogu mogu biti samo uzlazni naglasci“. Kako izgovarate vokale /o/ i /e/? Poslušajte kako te vokale izgovara vaš prijatelj iz klupe. Razlikuju li se ti vokali od onih u talijanskom jeziku? Primjećujete li razlike u izgovoru vokala ako su pod dugim ili pod kratkim naglaskom? 4. gledām, slatkī, unukōm – „na posljednjem slogu ne može biti naglasak, samo zanaglasna duljina“. Za domaću zadaću riješite zadatke iz radne bilježnice koje ćemo na sljedećem satu zajedno provjeriti. Do tada vas lijepo pozdravljam!	

Zadatci za domaću zadaću

1. Riješite zadatak.

Označene riječi iz teksta upišite u odgovarajuće polje.

„Ja se ne volim ni s kim **tući**
i nikad neću da dotaknem
kad me nagovaraju i kažu:
ne smiješ dotaknuti njegovo **uho**.
Kad nas **učitelj** pusti iz škole
najprije idemo svi u redu,
a poslije, čim nas ne vidi više,
tuku se s onim iz drugog **sela**.

Ja ne volim o tome niti govoriti.
Meni je najdraže kad idemo kući
a **netko** vikne: Tko će biti **magarac**?
Ja onda kažem: Metnite na me torbe!

I svi na moja **ramena** povješaju.
A meni nije teško, jer znam da nosim
i **Jelinu** torbu. Mogao bi za nju
da nosim, sigurno, trideset i tri torbe.

Al' nikom ne bih priznao da sve nosim
zbog Jele!…Koji možda o meni misle da sam
magarac pravi, znam: vara se i ne zna…
-magarac, to svi već znaju, imade dugačke **uši"**.

Dugosilazni	Kratkosilazni	Dugouzlazni	Kratkouzlazni

2. Podijelite riječi na slogove i zatim odredite koji je slog naglašen.

Duga, kuća, mornar, uhvatiti, proljeće, ptica, cvijet, krilo, zastava, fotografija.

3. Što je prikazano na slikama?

Zvuče li izgovorene riječi isto? Označite odgovarajuće naglaske.

6. Zaključak

Bilingvizam je sveprisutna pojava u svijetu, a posebno je počeo bivati sve češćim zahvaljujući globalizaciji i potrebi za komunikacijom s ljudima iz različitih govornih područja, te sve češćim migracijama. Definiranje bilingvizma još uvijek predstavlja problem lingvistima, no ono što je sigurno jest to da pod pojmom bilingvizam podrazumijevamo poznavanje dvaju ili više jezika. Definicije se razlikuju s obzirom na dob i redoslijed usvajanja jezika te na razinu poznavanja i korištenja jezika.

Cilj ovog rada bio je prikazati i usporediti istraživanja na području bilingvizma, osobito fonetska istraživanja prebacivanja kodova kao jedne od najčešćih pojava u bilingvalnom govoru, nešto rjeđe u pismu. Prebacivanje kodova jest prelazak iz jednog jezika u drugi te povratak na onaj prvobitno korišten jezik u jednom razgovoru. Budući da se u tom trenutku aktiviraju oba jezika bilingvalne osobe, ova je pojava vrlo pogodna za istraživanja bilingvalnog govora.

Fonetska istraživanja prebacivanja kodova nešto su rjeđa od istraživanja iz ostalih područja jezikoslovlja, međutim potencijalno mogu pokazati preciznije i šire informacije o samoj prirodi prebacivanja kodova. Razni autori koji su istraživali ovo područje jezikoslovlja dobili su različite rezultate. Istraživanja su se provodila na osnovi dobi usvajanja drugog jezika te dominantnosti jezika što se pokazalo vrlo važnim kriterijima za ovakvu vrstu istraživanja. Istraživanje Grosjeana i Millera kao jedno od prvih istraživanja nije pokazalo nikakav utjecaj prebacivanja kodova na izgovor bilingvalnih osoba (čemu se naknadno i pokušao objasniti uzrok), dok su kasnija istraživanja pokazala suprotno. Rezultati tih istraživanja također su se međusobno razlikovali budući da su neki pokazali postojanje utjecaja prebacivanja kodova samo na jedan jezik, a drugi na oba jezika bilingvalne osobe. Ono što je danas poznato jest činjenica da promjene u fonetskoj produkciji govora za vrijeme prebacivanja kodova postoje, dok ostaje za istražiti u kojoj mjeri i na koje fonetske parametre prebacivanje kodova najviše utječe.

Literatura

Baker. C. i Prys Jones. S. (1998). *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education.* Clevedon, Philadelphia: Multilingual matters.

Blumenfeld. H. K. i Marian. V. (2009). Language Cognition Interactions during Bilingual Language Development in Children. *Recent trends in education,* 3, 36-69.

Bullock, B. E., Toribio. A. J., González. V. i Dalola. A. (2006). Language Dominance and Performance Outcomes in Bilingual Pronunciation. *Proceedings of the 8th Generative Approaches to Second Language Acquisition Conference* (ur. M. Grantham O'Brien, C. Shea i J. Archibald), 9-16.

Ellis, R. (1997). *Second language acquisition.* Oxford: Oxford university press.

Filipović, R. (1967). Jezici u kontaktu i lingvističko posuđivanje, *Suvremena lingvistika* 4, 27-89.

Glovacki-Bernardi, Z. (2007). Pregled povijesti bavljenja jezikom do konca 19. stoljeća. *Uvod u lingvistiku* (ur. Z. Glovacki-Bernardi), vol. 2, 9-52.

Goldrick. M., Runnqvist. E. i Costa. A. (2014). Language switching makes pronunciation less nativelike. *Psychological science*, 25, 4, 1031-1036.

https://doi.org/10.1177/0956797613520014 (Pristupljeno 2. 7. 2020.)

Gort, M. (2012). Code-switching patterns in the writing related talk of young emergent bilinguals. *Journal of literacy research,* 44, 1, 45-75.

Horga, D. i Liker, M. (2016). *Artikulacijska fonetika*. *Anatomija i fiziologija izgovora*. Zagreb: Ibis grafika.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 27. 4. 2020.

Jelaska, Z. i sur. (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Mabokela, K. R., Manamela, M. J., Manaileng, M. (2014). Modeling code-switching speech on under-resourced languages for language identification. *Proceedings of the Fourth International Workshop on Spoken Language Technologies for Under-Resourced Languages,* 225-230.

Mildner, V. (2003). *Govor između lijeve i desne hemisfere.* Zagreb: IPC grupa.

Olson, D.J. (2016). The role of code-switching and language context in bilingual phonetic transfer, *Journal of the International Phonetic Association,* 46, 3, 265-285. https://doi.org/10.1017/S0025100315000468

Piccinini, P. E. (2016). *Cross-language Activation and the Phonetics of Code-switching*. Doktorska disertacija. San Diego: University of California. Michigan: Pro Quest LLC. https://escholarship.org/uc/item/8cw2265d

Sočanac, L. (2004). *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti.* Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Vilke, M. (1991). Bilingvizam kod djece. *Strani jezici* XX, 3, 138-146.

Weiner. J., Vu. N. T., Telaar. D., Metze. F., Schultz. T., Lyu. D. C., Chng. E. S. i Li. H. (2012). Integration of Language Identification into a Recognition System for Spoken Conversations Containing Code-Switches. *Proceedings of the Third International Workshop on Spoken Language Technologies for Under-Resourced Languages,* 61-64.

White. M. C., Khudanpur. S. i Baker. J.K. (2008). An Investigation of Acoustic Models for Multilingual Code-Switching. *Proceedings of the 9th Annual Conference of the International Speech Communication Association*, 2691-2694.

http://kutakzadjecu.com/2014/02/04/nosim-sve-torbe-a-nisam-magarac/(Pristupljeno 26. 6. 2020.)

http://os-bukovac-zg.skole.hr/upload/os-bukovac-zg/newsattach/1944/Naglasci.pdf (Pristupljeno 26. 6. 2020.)

http://ljevakskole.hr/catalog-repository/file/NAGLASCI.pptx (Pristupljeno 28. 6. 2020.)

https://edoc.pub/019-visestruko-slozena-recenica-pdf-free.html (Pristupljeno 25. 6. 2020.)

Prebacivanje kodova kod bilingvalne djece

Bilingvizam kao sveprisutna pojava u modernom društvu zahtjeva detaljnija istraživanja u svrhu boljeg razumijevanja same pojave te karakteristika jezika bilingvalnih osoba. Sve je veći broj djece koja usvajaju dva jezika istodobno od samog rođenja ili s određenim vremenskim razmakom. Zahvaljujući istraživanjima na području bilingvizma dobivamo jasniju sliku o potencijalnim prednostima i nedostatcima koji se s tom pojavom javljaju. Prebacivanje kodova važna je i jedna od najprepoznatljivijih karakteristika govora bilingvalne osobe. Ona podrazumijeva prelaženje iz jednog u drugi jezik za vrijeme komunikacije. Budući da je za to vrijeme aktivacija obaju jezika bilingvalne osobe jača, vrlo su važna istraživanja upravo te pojave za bolje razumijevanje karakteristika bilingvalnog govora i promjena koje se za to vrijeme događaju. Fonetska istraživanja prebacivanja kodova dosada su se uglavnom temeljila na proučavanju promjena duljine VUG u govoru bilingvalnih osoba. Rezultati tih istraživanja dokazali su postojanje promjena u izgovoru za vrijeme prebacivanja kodova. Cilj ovog rada jest prikaz i usporedba upravo tih istraživanja.

Ključne riječi: bilingvizam, prebacivanje kodova, VUG, proizvodnja govora

Code-switching in bilingual children

Bilingualism as a ubiquitous phenomenon in modern society requires more detailed research in order to better understand the phenomenon itself and the characteristics of the language of bilingual people. An increasing number of children are learning two languages at the same time from birth or with a certain time interval. Thanks to research in the field of bilingualism, we get a clearer picture of the potential advantages and disadvantages that arise with this phenomenon. Code-switching is also an important and the most recognizable feature of a bilingual person's speech. It involves switching from one language to another during communication. Since the activation of both languages of a bilingual person is stronger during this time, it is very important to research these phenomena to better understand the characteristics of bilingual speech and the changes that occur during that time. Phonetic code-switching studies so far have been largely based on the study of changes in VOT length in the speech of bilingual individuals. The results of these studies proved the existence of changes in pronunciation during code-switching. The aim of this paper is to present and compare these researches.

Key words: bilingualism, code-switching, VOT, speech production

Životopis

Gabriela Živković rođena je 28. rujna 1994. godine u Šibeniku gdje završava osnovnu školu i opću gimnaziju. Akademske godine 2013./2014. upisuje preddiplomski dvopredmetni studij fonetike i talijanistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. 2017. godine upisuje diplomski studij fonetike, smjer rehabilitacija slušanja i govora te studij talijanistike jezikoslovno-kulturološkog smjera.